

**ЛЕКЦІЯ 6.
ЗАБОРОНЕНІ МЕТОДИ ВЕДЕННЯ
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

ЗМІСТ

1. Огляд заборонених методів ведення війни
2. Віроломство
3. Невибіркові напади
4. Тероризування цивільного населення
5. Використання живих щитів
6. Використання голоду
7. Репресалії

ОГЛЯД ЗАБОРОНЕНИХ МЕТОДІВ ВІЙНИ

ЩО ТАКЕ «ЗАСОБИ ТА МЕТОДИ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ»?

Концепт «засобів та методів ведення війни» не має чіткого договірною визначення.

Термін «засоби» зазвичай стосується зброї, а також систем запуску й доставки зброї як таких.

Методи охоплюють певні тактики, до яких вдаються під час ведення збройного конфлікту, зокрема, способи та манери застосування сили й зброї.

Різниця між **засобами** та **методами** також пов'язана з тим, як МГП регулює застосування зброї.

Наприклад, МГП може забороняти застосування певних видів зброї за будь-яких обставин через притаманні їм невід'ємні характеристики. Водночас дозволена за характеристиками зброя, хоч і є правомірним **засобом** ведення збройного конфлікту (ЗК), залежно від способу її застосування може стати забороненим **методом** ведення ЗК.

ПРИНЦИПИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ

ЗАСОБІВ І МЕТОДІВ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

- Право вибору методів і засобів ведення війни не є безмежним (ч. 1 ст. 35 ДП I).
- Єдиною законною ціллю є військові об'єкти та комбатанти.
- Забороняється застосування методів (і засобів), які спричиняють надмірні страждання (ч. 2 ст. 35 ДП I) або мають на меті завдати шкоди природному середовищу (ч. 3 ст. 35 ДП I).
- При вивченні, розробці, придбанні чи прийнятті на озброєння нових засобів або методів ведення війни має бути визначено, чи не забороняється їх застосування за деяких або за будь-яких обставин (ст. 36 ДП I).

**ЗАБОРОНЕНІ МЕТОДИ ВЕДЕННЯ ЗК
ВКЛЮЧАЮТЬ:**

- віроломне вбивство чи поранення осіб, що належать до нації або армії супротивника;
- неналежне використання відмітних емблем (розпізнавальних знаків);
- напади на hors de combat (осіб, що вибули зі строю) або на парашутистів у надзвичайних ситуаціях (наприклад, під час катапультації);
- наказ нікого не залишати в живих;
- мародерство в місті або на місцевості навіть у випадку, якщо їх взяли штурмом;
- терор (тероризування, залякування населення);
- репресалії проти невійськових цілей;
- невивіркові напади;
- використання голоду;
- взяття заручників;
- використання живих щитів.

TRUTHHOODS

ВІРОЛОМСТВО

ГЕНЕЗА**ЗАБОРОНИ ВІРОЛОМСТВА**

Стаття 23(b) Гаазького положення 1907 року забороняє

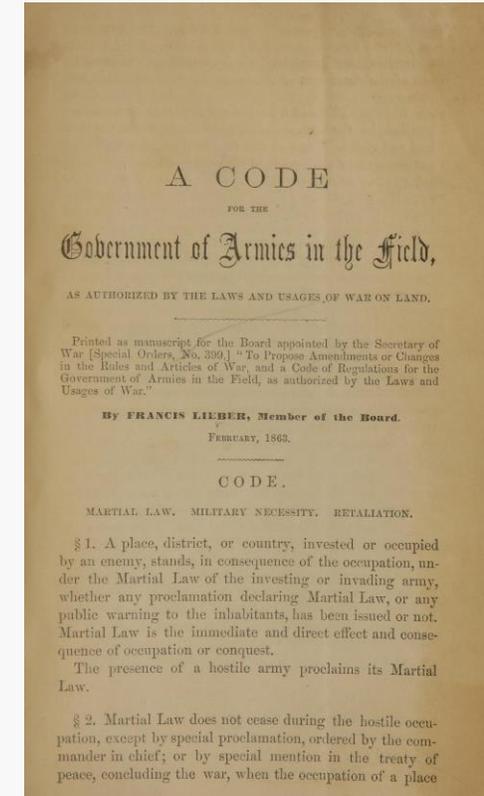
« віроломно вбивати чи ранити осіб, що належать до нації або армії супротивника ».

Стаття 23(f) наводить деякі приклади віроломства:

« неналежне використання прапора парламентаря, національного прапора чи військових знаків розрізнення та форми ворога, а також відмітних знаків за Женевською конвенцією ».

Загальне правило того, що вважати віроломством, наведене ще Кантом близько двох століть тому й згодом повторено Лібером в інструкціях для армії США:

« віроломною є будь-яка поведінка, що підриває основу довіри, яка є необхідною для повернення до миру ».

ЩО ТАКЕ «ВІРОЛОМСТВО»

Віроломством вважаються дії, спрямовані на те, щоби викликати довіру противника й примусити його повірити, що він має право на захист і зобов'язаний надати такий захист, з метою обману такої довіри.

Прикладами віроломства є:

- симулювання наміру вести переговори під прапором перемир'я;
- симулювання виходу зі строю внаслідок поранення або хвороби;
- симулювання володіння статусом цивільної особи;
- симулювання володіння статусом, що надає захист, шляхом використання знаків, емблем або форменного одягу ООН, нейтральних держав, які не є сторонами, що перебувають у конфлікті.

МГП дозволяє використання воєнних хитрощів (використання маскування, пасток, обманних операцій, дезінформації), які мають на меті спонукати противника помилитися чи діяти необачно, але які не порушують норм МГП і не є віроломними.

ПРИКЛАД РОЗРІЗНЕННЯ**ХИТРОЦІВ ТА ВІРОЛОМСТВА**

Військовий на полі бою може прикинутися мертвим, щоб уникнути полону, і або приєднатися до своїх сил, або відійти в тил ворога. Це введення в оману, а не віроломство. Це військова хитрість. Але якщо комбатант імітує смерть з наміром вбити або поранити супротивника, який наближається до нього, припускаючи, що він поранений і потребує допомоги, це підпадає під поняття віроломства.

Навіть у цьому випадку комбатант, який симулює смерть із наміром вбити або поранити, стає винним у порушенні статті 37(1) тільки в тому випадку, якщо він користується таким введенням в оману для того, щоб вбити, ранити або взяти в полон супротивника. Адже стаття забороняє не віроломство як таке, а саме віроломне вбивство, поранення або взяття в полон.

НЕВИБІРКОВІ НАПАДИ

МГП встановлює абсолютну заборону здійснювати невивіркові напади.

МГП також тлумачить невивіркові напади як такі, що:

1. не спрямовані на конкретну військову ціль;
2. застосовують засоби й методи ведення війни, що не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль;
3. застосовують засоби й методи ведення війни, дія яких не може бути обмежена;
і, відповідно, в кожному такому випадку **мають характер удару по військових цілях і цивільних особах або цивільних об'єктах без розрізнення.**

Серед іншого, невивірковими слід вважати такі види нападів: напад шляхом бомбардування будь-якими методами або засобами, який розглядає як єдину військову ціль низку чітко відокремлених і відмінних один від одного військових цілей, розташованих у місті, селищі, селі або іншому районі з подібною концентрацією цивільного населення або цивільних об'єктів.

1. Напади, не спрямовані на конкретну військову ціль

Ідеться про вистріл «в нікуди». Коли не ідентифіковано конкретну військову ціль, та напад все одно відбувається.

2. Напади, які застосовують засоби й методи ведення війни, що не можуть бути спрямовані на конкретну військову ціль

- «засоби ведення війни», як правило, стосується зброї, що використовується;
- «методи ведення війни», як правило, стосується способу, яким така зброя використовується.

Що стосується зброї, то тут йдеться насамперед про ракети великої дальності, які не можуть бути націлені точно на ціль. Прикладом цього є ракети V2, що використовувалися наприкінці Другої світової війни.

Приклад: застосування ЗС РФ КАБів на ЛБЗ та КАБів у густонаселених районах українських міст.

3. Напади, які застосовують засоби й методи ведення війни, дія яких не може бути обмежена

Існують види зброї, які за своєю природою мають невибірккову дію.

Приклади: бактеріологічні засоби ведення війни, отруєння джерел питної води.

Утім, ядерна зброя не є «за визначенням» зброєю невибіркової дії. Все залежить від того, у яких обставинах вона потенційно може застосуватися.

Загалом використання більшості засобів або методів НЕ буде невибірковим за будь-яких обставин. Радше засоби або методи ведення війни можуть застосовуватися абсолютно законно в деяких ситуаціях, та за інших обставин можуть мати наслідки, які суперечили б деяким обмеженням, що містяться в Протоколі, і в цьому випадку їх застосування за таких обставин означатиме напад невибіркового характеру.

Приклади: касетні боеприпаси, що застосовуються на ЛБЗ і проти густонаселених районах міст.

4. Напад шляхом бомбардування будь-якими методами або засобами, який розглядає як єдину військову ціль низку чітко відокремлених і відмінних один від одного військових цілей, розташованих у місті, селищі, селі або іншому районі з подібною концентрацією цивільного населення або цивільних об'єктів

«Килимові бомбардування» часів Другої світової війни є прикладом невибіркових нападів: райони, що містили як військові цілі, так і цивільне населення, піддавалися атакам без розрізнення.

ПРОКУРОР v. ПРЛІЧ ТА ІНШІ

АПЕЛЯЦІЙНА ПАЛАТА МТКЮ

« Судова палата встановила, зокрема, що напад був невибірковим, оскільки обстріли й ведення вогню з боку ХРО [Хорватської ради оборони] не обмежувались військовими цілями; натомість, весь східний Мостар був об'єктом щоденних інтенсивних обстрілів та артилерійського вогню, під час якого використовувалася важка артилерія ».

ТЕРОРИЗУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

ТЕРОРИЗУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

Стаття 51(2) ДП І передбачає, що під час міжнародних збройних конфліктів

« заборонено акти насильства чи погрози насильства, що мають основну мету терор цивільного населення ».

З об'єктивної сторони воєнний злочин тероризування цивільного населення характеризується такими елементами:

- 1) насильницькі дії або погрози їх застосування, що призвели до тяжких наслідків для потерпілих;
- 2) спрямованість проти цивільного населення або окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі в бойових діях.

**НАСИЛЬНИЦЬКІ ДІЇ АБО ПОГРОЗИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ,
ЩО ПРИЗВЕЛИ ДО ТЯЖКИХ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ПОТЕРПІЛИХ**

Вичерпного переліку насильницьких дій або погроз їх застосування не існує, і

- « характер насильницьких дій або погроз їх застосування, які становлять злочин терору, може бути різним ».
- « Забезпечення наступу або ударні операції, спрямовані на поширення терору серед цивільного населення, невибірковий і широкомасштабний обстріл і регулярні обстріли міст, а також напади, зґвалтування, жорстоке поводження та катування жінок тощо ».

Насильницькі дії або погрози їх застосування не обов'язково мають наслідком «фактичне заподіяння загибелі, тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю». Однак необхідно, щоби потерпілі особи зазнали тяжких наслідків від насильницьких дій або погроз їх застосування, як-от: тяжкі тілесні ушкодження чи шкода здоров'ю, зокрема психологічна.

Насильницькі дії чи погрози їх застосування не включають законні напади на учасників бойових дій.

Застосування терору є незаконним, якщо воно спрямоване проти цивільного населення.

Для встановлення порушення заборони тероризувати цивільне населення враховуються низка факторів, зокрема, **невибірковість нападу, умисність нападів на цивільні об'єкти тощо.**

ПРОКУРОР V. ПРЛІЧ ТА ІНШІ
АПЕЛЯЦІЙНА ПАЛАТА МТКЮ

« Невибірковий характер нападу був чинником, який Судова палата обґрунтовано взяла до уваги під час визначення конкретного наміру поширити терор. Судова палата також розглянула, зокрема, умисний обстріл і знищення з боку ХРО десяти мечетей у східному Мостарі. Нарешті, вона прямо пов'язала обстріли та снайперський вогонь як фактори, що сприяють тероризуванню населення східного Мостару. Апеляційна палата вважає, що будь-яка розумна особа, що розв'язує питання факту, могла б зробити висновок, що дії ХРО вчинялися з обов'язковим конкретним наміром поширити терор на цій основі. Праляк не довів, що Судова палата припустилася в цьому плані помилки. Його аргументи відхилено ».

ВИКОРИСТАННЯ ЖИВИХ ЩИТІВ

ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ ЯК “ЖИВИЙ ЩИТ”

МГП забороняє сторонам конфлікту використовувати цивільне населення як «живий щит», тобто в ситуаціях,

« коли присутність цивільних осіб або переміщення цивільного населення, добровільне чи недобровільне, використовується для захисту військових об'єктів від нападу або для прикриття воєнних операцій, сприяння чи перешкоджання їм ».

Використання осіб, які перебувають під захистом, як «живих щитів» може бути як **«активним»** (переміщення осіб, які перебувають під захистом, у певне місце), так і **«пасивним»** (використання переваг місця їхнього перебування). Окрім цього, для того, щоби порушити заборону використовувати живі щити, не обов'язково, щоби захищенні особи зазнали шкоди.

Що стосується добровільних «живих щитів», то питання про те, чи порушує їх використання заборону щодо «живих щитів», залишається предметом дискусій. У будь-якому випадку необхідним є дотримання принципів пропорційності та обережності під час нападу.

ВИКОРИСТАННЯ ГОЛОДУ

Стаття 54(1) ДП I забороняє «вдаватися до голоду серед цивільного населення як методу ведення війни».

Заборонено нападати, виводити або доводити до непридатності об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, з конкретною метою не допустити використання їх цивільним населенням або супротивною стороною як засобу підтримання існування, незалежно від мотивів (чи з метою заморити голодом цивільних, чи щоби змусити їх залишити місце проживання).

Приклади, наведені в статті 54 ДП I, не є вичерпними; медикаменти, одяг, постільна білизна, притулок, а в деяких випадках джерела електроенергії також можуть підпадати під дію цієї статті.

Приклади дій, які можуть становити «доведення до непридатності об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення»:

- знищення посівів дефоліантами;
- забруднення водойм хімікатами або іншими речовинами;
- авіаудари по сільськогосподарських угіддях, підприємствах харчової промисловості, ринках, складських приміщеннях і об'єктах водопостачання, часто неодноразово;
- авіаудари по рибальських човнах і портах розвантаження риби;
- перешкоджання операціям з надання гуманітарної допомоги шляхом розкрадання або перенаправлення наборів продовольства;
- встановлення наземних і морських мін, які, серед іншого, перешкоджають доступу до засобів існування, тощо.

Важливо, що настання самого голоду чи то страждання цивільних осіб не обов'язкове. Достатньо того, щоби цивільні особи були позбавлені об'єктів, необхідних для їхнього виживання.

Допускаються лише два винятки до цієї заборони:

- Заборона не застосовується, коли об'єкти використовуються виключно для забезпечення життєдіяльності членів збройних сил супротивної сторони або для прямої підтримки військових дій.

Однак, як зазначено в коментарі МКЧХ, «сільськогосподарські райони або об'єкти питного водопостачання навряд чи будуть використовуватися виключно для потреб збройних сил».

- Сторона може законно відступити від заборони під час відступу або евакуації з власної території до її окупації армією, що вторглася на її територію.

У таких ситуаціях «нагальна військова необхідність» може виправдати застосування політики «випаленої землі».

РЕПРЕСАЛІЇ

ЩО ТАКЕ РЕПРЕСАЛІЇ В МГП?

«Репресалії» – це порушення МГП, яке в іншому випадку було би незаконним, але у виняткових випадках вважається законним як примусовий захід у відповідь на попереднє порушення МГП противником з метою припинення порушення противником.

- Репресалії мають на меті чинити тиск на супротивника з метою домогтися від нього дотримання норм МГП.
- Репресалії дозволені лише за дуже суворих умов, і в МГП спостерігається тенденція до загальної заборони репресалій.

Завжди заборонені репресалії проти: поранених, хворих або осіб, які зазнали корабельної аварії на морі, медичного або релігійного персоналу, медичних підрозділів, транспорту й матеріалів, військовополонених, цивільного населення й цивільних осіб, цивільних об'єктів, культурних цінностей, об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, природного середовища, робіт і установок, що містять небезпечні сили, а також будівель і матеріалів, що використовуються для захисту цивільного населення.

ВИМОГИ ДО РЕПРЕСАЛІЙ В МГП

- Репресалії можуть бути вжиті лише у відповідь на серйозне порушення МГП і лише з метою спонукати супротивника до дотримання права.
- Репресалії можуть застосовуватися лише як крайній захід, якщо попередження залишилися без уваги.
- Репресалії мають бути пропорційними первинному порушенню МГП, на яке вони реагують.
- Рішення про застосування репресалій має прийматися на найвищому рівні влади або, можливо, військовим керівництвом.
- Воєнні репресалії мають бути припинені, як тільки противник припинить порушення МГП.

— Дякую!

Володимир Гришко

юридичний радник Truth Hounds

v.g@truth-hounds.org

Вероніка Шептуховська
редакторка

Лілія Лахнеш
редакторка

Владислав Левчук
редактор

Створено ГО «Трус Хаундс», 2024 р.

truth-hounds.org

